

НАУКОВИЙ ВІСНИК
Ужгородського університету

серія

**МАТЕМАТИКА І
ІНФОРМАТИКА**

випуск 23 №1

2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАУКОВИЙ ВІСНИК УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

серія

МАТЕМАТИКА І ІНФОРМАТИКА

Випуск 23 № 1

Ужгород 2012

ББК 22.1+72.4 (4УКР)

У-33

УДК 51+001

Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. матем. і інформ. /
Редкол.: **П. М. Гудивок** (гол. ред.) та інші. – Ужгород: Видавництво УжНУ
"Говерла", 2012. – Вип. 23, № 1. – 136 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор — **Гудивок П. М.**, доктор фізико-математичних наук,
професор.

Заст. головн. редактора — Маринець В. В., доктор фізико-математичних наук,
професор.

Відповідальний секретар — Король І. І., доктор фізико-математичних наук,
доцент.

Члени редакційної колегії:

Бабич М. Д., доктор фізико-математичних наук, професор;

Бовді А. А., доктор фізико-математичних наук, професор;

Волошин О. Ф., доктор технічних наук, професор;

Головач Й. Г., доктор технічних наук, професор;

Гусак Д. В., доктор фізико-математичних наук, професор;

Задирака В.К., член-кореспондент НАН України,

доктор фізико-математичних наук, професор;

Козаченко Ю. В., доктор фізико-математичних наук, професор;

Кузка О. І., кандидат фізико-математичних наук, доцент;

Маляр М. М., кандидат технічних наук, доцент;

Моца А. І., кандидат фізико-математичних наук, доцент;

Перестюк М. О., академік НАН України,

доктор фізико-математичних наук, професор;

Ронто М. Й., доктор фізико-математичних наук, професор.

Рекомендовано до друку Вченою радою Ужгородського національного
університету, протокол № 6 від 29.05.2012 р.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №7972 від 9.10.2003 року, видане Державним комітетом телебачення
і радіомовлення України

Засновник і видавець – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський
національний університет».

Виходить два рази на рік.

Збірник наукових праць видається з 1994 року.

Адреса редакційної колегії: Україна, 88016 Ужгород, вул. Університетська, 14,
математичний факультет УжНУ. Тел. (факс): (0312) 642725.

© **Гудивок П. М.**,

І. І. Король, упорядкування, 2012

© Ужгородський національний університет,
2012

ЗМІСТ

1. Балого С. І., Король І. І., Питьовка О.Ю. Інваріантні многовиди одного класу систем диференціальних рівнянь	4
2. Баранецький Я. О., Яржа У. Б., Федунко С. С. Ізоспектральні збурення диференціального оператора Діріхле	12
3. Бондаренко В. М., Литвинчук И. В. О некоторых ручных и диких матричных задачах постоянного ранга	17
4. Брила А. Ю., Гренджа В. І. Деякі задачі лексикографічної оптимізації альтернативними критеріями	26
5. Гусак Д. В. Про наближення ймовірності банкрутства для процесів ризику з випадковими преміями	30
6. Дзямко В. Й., Козаченко Ю. В., Моца А. І. Про зображення φ -субгауссових періодичних випадкових процесів у вигляді рядів	42
7. Динис Р. Ф., Тилищак О. А. Про звідність матриць деякого вигляду над комутативними локальними кільцями головних ідеалів	55
8. Король І. Ю., Король І. І. Узагальнюючий підхід до побудови багатокрокових методів розв'язування задачі Коші	61
9. Маринець В.В., Питьовка О. Ю. Крайова задача для систем диференціально-функціональних рівнянь гіперболічного типу	69
10. Млавець Ю. Ю. Про розподіл супремумів приростів випадкових процесів з просторів $F_\psi(\Omega)$	79
11. Пагіря М. М. Наближення функцій інтерполяційними функціональними ланцюговими дробами	89
12. Петенько В. О. Про локальну граничну теорему для квазіймовірнісних гра-тчастих розподілів і її застосування до наближеного знаходження фундаментального розв'язку рівняння типу Ейрі	99
13. Погоріляк О. О. Моделювання випадкових процесів Кокса, керованих броу-нівським рухом	107
14. Радченко В. М. Асимптотична поведінка розв'язку рівняння теплопровідно-сті зі стохастичною мірою при $t \rightarrow \infty$	113
15. Семенюта М. Ф., Черноусова Ж. Т. Дистанційна магічна розмітка графів	119
16. Фекета П. В., Асроров Ф. А. Інтегральні множини розширень неавтномних систем на торі з імпульсними збуреннями	125
17. Пам'яті Петра Михайловича Гудивка	133

УДК 519.21

Ю. Ю. Млавець (Ужгородський нац. ун-т)

ПРО РОЗПОДІЛ СУПРЕМУМІВ ПРИРОСТІВ ВИПАДКОВИХ ПРОЦЕСІВ З ПРОСТОРІВ $F_\psi(\Omega)$.

The conditions of sampling continuity are investigated and estimates for distributions of supremums increments of processes from spaces $F_\psi(\Omega)$ are evaluated.

Досліджуються умови вибіркової неперервності та знаходяться оцінки для розподілів супремумів приростів процесів з просторів $F_\psi(\Omega)$.

Вступ. Простори випадкових величин $F_\psi(\Omega)$ були введені Єрмаковим і Островським в [1]. Робота [3], присвячена детальному вивченню цих просторів. Ця робота є продовженням [3]. Тут вивчаються умови вибіркової неперервності випадкових процесів з $F_\psi(\Omega)$ та оцінки розподілів супремумів їх приростів. Подібні оцінки для процесів з $Sub_\varphi(\Omega)$ отримані в [2].

Робота складається з вступу та трьох розділів. В першому розділі наведено необхідні відомості з теорії просторів $F_\psi(\Omega)$. В другому розділі знайдено оцінки для розподілів супремумів приростів випадкових процесів з $F_\psi(\Omega)$ та отримано умови вибіркової неперервності з ймовірністю одиниця цих процесів. В третьому розділі результати другого розділу застосовуються до випадкових процесів з $F_\psi(\Omega)$ визначених на $[0, T]$.

1. Простори $F_\psi(\Omega)$.

Означення 1. [3] Нехай $\psi(u) > 0$, $u \geq 1$ – монотонно зростаюча неперервна функція (вагова функція), така що $\psi(u) \rightarrow \infty$, якщо $u \rightarrow \infty$. Випадкова величина ξ належить простору $F_\psi(\Omega)$, якщо виконується умова

$$\sup_{u \geq 1} \frac{(E|\xi|^u)^{1/u}}{\psi(u)} < \infty.$$

Простір $F_\psi(\Omega)$ – простір Банаха з нормою [3]

$$\|\xi\|_\psi = \sup_{u \geq 1} \frac{(E|\xi|^u)^{1/u}}{\psi(u)}.$$

Теорема 1. [3] Нехай випадкова величина ξ належить простору $F_\psi(\Omega)$, то для будь-якого $x > 0$ виконується нерівність

$$P\{|\xi| > x\} \leq \inf_{u \geq 1} \frac{\|\xi\|_\psi^u (\psi(u))^u}{x^u}.$$

Означення 2. [3] Додатньо монотонно неспадна послідовність $(\kappa(n))$, $n \geq 1$) називається M - характеристикою (мажоруючою характеристикою) простору $F_\psi(\Omega)$, якщо для будь-яких випадкових величин ξ_i , $i = 1, 2, \dots, n$ з цього простору виконується нерівність

$$\left\| \max_{1 \leq i \leq n} |\xi_i| \right\|_\psi \leq \kappa(n) \max_{1 \leq i \leq n} \|\xi_i\|_\psi.$$

Теорема 2. [3] *Послідовність*

$$\kappa(n) = \sup_{u \geq 1} \inf_{v > 0} n^{\frac{1}{u+v}} \frac{\psi(u+v)}{\psi(u)}$$

є M -характеристикою (мажоруючою характеристикою) простору $\mathbf{F}_\psi(\Omega)$.

Приклад 1. [3] Функція $\psi(u) = u^\alpha$, де $\alpha > 0$, то

$$P\{|\xi| > x\} \leq \exp \left\{ -\frac{\alpha}{e} \left(\frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^{1/\alpha} \right\}$$

і мажоруюча характеристика $\kappa(n) = (\ln n)^\alpha \left(\frac{e}{\alpha} \right)^\alpha$.

Приклад 2. [3] Функція $\psi(u) = e^{au}$, де $a > 0$, то при $x > \|\xi\|_\psi$

$$P\{|\xi| > x\} \leq \exp \left\{ -\frac{\left(\ln \frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^2}{2a} \right\}$$

і мажоруюча характеристика $\kappa(n) = e^{2\sqrt{a \ln n} - a}$.

Приклад 3. [3] Функція $\psi(u) = e^{u^2}$, то при $x > \|\xi\|_\psi$

$$P\{|\xi| > x\} \leq \exp \left\{ -\frac{2 \left(\ln \frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^{3/2}}{3^{3/2}} \right\}$$

і мажоруюча характеристика $\kappa(n) = \exp \left\{ \frac{3}{2^{2/3}} (\ln n)^{2/3} - 1 \right\}$.

Приклад 4. Розглянемо простір $\mathbf{F}_\psi(\Omega)$, де $\psi(u) = (\ln(u+1))^\lambda$, $\lambda > 0$. Знайдемо оцінку для $P\{|\xi| > x\}$, $x > 0$ і $\xi \in \mathbf{F}_\psi(\Omega)$. Оскільки

$$P\{|\xi| > x\} \leq \frac{\|\xi\|_\psi^u (\ln(u+1))^{\lambda u}}{x^u}, u \geq 1, \quad (1)$$

то покладемо $u+1 = \exp \left\{ \left(\frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^{1/\lambda} \frac{1}{z} \right\}$, $z > 0$. Тоді, підставляючи цей вираз в нерівність (1), отримаємо

$$\begin{aligned} & \left(\frac{\|\xi\|_\psi (\ln(u+1))^\lambda}{x} \right)^u = \frac{1}{z^{\lambda u}} = \exp \{-\lambda u \ln z\} = \\ & = \exp \left\{ -\lambda (\ln z) \left(\exp \left\{ \left(\frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^{1/\lambda} \frac{1}{z} \right\} - 1 \right) \right\} = \\ & = z^\lambda \exp \left\{ -\lambda (\ln z) \exp \left\{ \left(\frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^{1/\lambda} \frac{1}{z} \right\} \right\}. \end{aligned}$$

Далі покладемо в останній нерівності $z = e$, то

$$P\{|\xi| > x\} \leq e^\lambda \exp \left\{ -\lambda \exp \left\{ \left(\frac{x}{\|\xi\|_\psi} \right)^{1/\lambda} \frac{1}{e} \right\} \right\}.$$

Знайдемо мажоруючу характеристику цього простору. Оскільки

$$\kappa(n) = \sup_{u \geq 1} \inf_{v > 0} n^{\frac{1}{u+v}} \frac{\psi(u+v)}{\psi(u)} \leq \inf_{v > 0} z(v) n^{\frac{1}{v+1}},$$

де $z(v) = \sup_{u \geq 1} \frac{\psi(u+v)}{\psi(u)}$, а $\left(\frac{\ln(u+v+1)}{\ln(u+1)} \right)' \leq 0$, то $z(v) = \left(\frac{\ln(v+2)}{\ln 2} \right)^\lambda$, тоді $\kappa(n) = \inf_{v > 0} \left(\frac{\ln(v+2)}{\ln 2} \right)^\lambda n^{\frac{1}{v+1}}$. Коли $n = 1$, то $\kappa(n) = 1$, а при $n > 1$ покладемо $v = \ln n$, тоді

$$\kappa(n) = \left(\frac{\ln(\ln n + 2)}{\ln 2} \right)^\lambda n^{\frac{1}{\ln n + 1}} \leq \left(\frac{\ln(\ln n + 2)}{\ln 2} \right)^\lambda e.$$

2. Оцінки розподілів супремумів приростів випадкових процесів з $F_\psi(\Omega)$.

Нехай $X = \{X(t), t \in T\}$ – випадковий процес, $T = (T, \rho)$ – компактний метричний простір, ρ – метрика. Розглянемо $N(u)$ – метрична масивність (число замкнених куль радіуса u , що покривають множину T) простору (T, ρ) і $b = \sup_{t, s \in T} \rho(t, s)$, $\beta = \sigma \left(\inf_{s \in T} \sup_{t \in T} \rho(t, s) \right)$, покладемо $\varepsilon_k = \sigma^{(-1)}(bp^k)$, де $k = 0, 1, 2, \dots$, а $p \in (0, 1)$. V_{ε_k} – множина центрів замкнених куль радіуса не більше ε_k , що покривають (T, ρ) причому число цих куль мінімальне (мінімальна ε_k сітка) і $N(\varepsilon_k)$ – число точок V_{ε_k} . Позначимо $V = \bigcup_{k=0}^{\infty} V_{\varepsilon_k}$.

Означення 3. Випадковий процес $X \in F_\psi(\Omega)$, якщо для всіх t випадкова величина $X(t) \in F_\psi(\Omega)$.

Означення 4. [3] Відображенням $\alpha_k(t)$, де $t \in V$ називається таке відображення $V \rightarrow V_{\varepsilon_k}$, що $\alpha_k(t) \in V_{\varepsilon_k}$ та $\rho(t, \alpha_k(t)) \leq \varepsilon_k$ (якщо $t \in V_{\varepsilon_k}$, то $\alpha_k(t) = t$).

Теорема 3. Нехай $X(t)$ – сепарабельний випадковий процес на (T, ρ) з простору $F_\psi(\Omega)$ і виконується умова

$$\sup_{\rho(t,s) \leq h} \|X(t) - X(s)\|_\psi \leq \sigma(h), \quad (2)$$

де $\sigma(h)$ неперервна монотонно зростаюча функція, така що $\sigma(0) = 0$. Виконується умова

$$\int_0^\alpha \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du < \infty, \quad (3)$$

де $\kappa(n)$ – мажоруюча характеристика, а $\sigma^{(-1)}(u)$ – обернена функція до $\sigma(u)$; $0 < \varepsilon \leq \alpha$ – деяке число, а k – таке ціле число, що $\varepsilon_k < \varepsilon \leq \varepsilon_{k-1}$. Тоді справджується нерівність

$$\left\| \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \right\|_{\psi} \leq \kappa(D_k(\varepsilon, p)) \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p} +$$

$$+ 2 \frac{1}{p(1-p)} \int_0^{\sigma(\varepsilon)p} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du = S_k(\varepsilon, p),$$

де $D_k(\varepsilon, p)$ – число точок u, v з V_{ε_k} , таких що $\|X(u) - X(v)\| \leq \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p}$ та при будь-якому $\delta > 0$ справджується нерівність

$$P \left\{ \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| > \delta \right\} \leq \inf_{u \geq 1} \frac{(S_k(\varepsilon, p))^u (\psi(u))^u}{\delta^u}. \quad (4)$$

Доведення. Зауважимо, що справджуються нерівності

$$\sigma(\varepsilon_k) < \sigma(\varepsilon) \leq \sigma(\varepsilon_{k-1}), \quad bp^k < \sigma(\varepsilon) \leq bp^{k-1}.$$

Позначимо $V_k = \bigcup_{j=k}^{\infty} V_{\varepsilon_j}$. Оскільки за умови (2) процес неперервний за ймовірністю (див. доведення теореми 4.1 з [3]), то V_k – сепаранта, тому

$$\sup_{\substack{\rho(t,s) \leq \varepsilon \\ t,s \in T}} |X(t) - X(s)| = \sup_{\substack{\rho(t,s) \leq \varepsilon \\ t,s \in V_k}} |X(t) - X(s)|.$$

Нехай тепер t та s такі точки, що $t, s \in V_k$ та $\rho(t, s) \leq \varepsilon$. Оскільки t та s належать V_k то існують такі $m \geq k$ та $r \geq k$, що $t \in V_{\varepsilon_m}$, а $s \in V_{\varepsilon_r}$. Позначимо $t_m = t$, $t_{m-1} = \alpha_{m-1}(t_m)$, $t_{m-2} = \alpha_{m-2}(t_{m-1})$, ..., $t_k = \alpha_k(t_{k+1})$ і $s_r = s$, $s_{r-1} = \alpha_{r-1}(s_r)$, $s_{r-2} = \alpha_{r-2}(s_{r-1})$, ..., $s_k = \alpha_k(s_{k+1})$. Очевидно, що виконується рівність

$$X(t) - X(s) =$$

$$= \sum_{l=k}^{m-1} (X(t_{l+1}) - X(t_l)) + (X(t_k) - X(s_k)) - \sum_{l=k}^{r-1} (X(s_{l+1}) - X(s_l)). \quad (5)$$

З (5) випливає нерівність

$$|X(t_k) - X(s_k)| \leq |X(t) - X(s)| + \sum_{l=k}^{m-1} |X(t_{l+1}) - X(t_l)| + \sum_{l=k}^{r-1} |X(s_{l+1}) - X(s_l)|.$$

Отже,

$$\|X(t_k) - X(s_k)\|_{\psi} \leq \|X(t) - X(s)\|_{\psi} + \sum_{l=k}^{m-1} \|X(t_{l+1}) - X(t_l)\|_{\psi} +$$

$$+ \sum_{l=k}^{r-1} \|X(s_{l+1}) - X(s_l)\|_{\psi} \leq \sigma(\varepsilon) + \sum_{l=k}^{m-1} \sigma(\varepsilon_l) + \sum_{l=k}^{r-1} \sigma(\varepsilon_l) \leq \sigma(\varepsilon) + 2 \sum_{l=k}^{\infty} \sigma(\varepsilon_l) =$$

$$= \sigma(\varepsilon) + 2 \sum_{l=k}^{\infty} bp^l - \sigma(\varepsilon) + 2b \frac{p^k}{1-p} \leq \sigma(\varepsilon) + 2\sigma(\varepsilon) \frac{1}{1-p} = \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p}. \quad (6)$$

Із (5) тепер отримуємо нерівність

$$\begin{aligned}
 |X(t) - X(s)| &\leq \sum_{l=k}^{m-1} |X(t_{l+1}) - X(t_l)| + \sum_{l=k}^{r-1} |X(s_{l+1}) - X(s_l)| + \\
 + |X(t_k) - X(s_k)| &\leq \sum_{l=k}^{m-1} \max_{u \in V_{\varepsilon_{l+1}}} |X(u) - X(\alpha_l(u))| + \sum_{l=k}^{r-1} \max_{u \in V_{\varepsilon_{l+1}}} |X(u) - X(\alpha_l(u))| + \\
 + \max_{\substack{u, v \in V_{\varepsilon_k} \\ \|X(u) - X(v)\| \leq \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p}}} |X(u) - X(v)| &\leq \max_{\substack{u, v \in V_{\varepsilon_k} \\ \|X(u) - X(v)\| \leq \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p}}} |X(u) - X(v)| + \\
 + 2 \sum_{l=k}^{\infty} \max_{u \in V_{\varepsilon_{l+1}}} |X(u) - X(\alpha_l(u))|. &\quad (7)
 \end{aligned}$$

Оскільки останній вираз в нерівності (7) не залежить від $t, s \in V_k$, таких що $\rho(t, s) \leq \varepsilon$, то враховуючи сепарабельність процесу X з ймовірністю одиниця маємо нерівність

$$\begin{aligned}
 \sup_{\substack{\rho(t, s) \leq \varepsilon \\ t, s \in \mathbf{T}}} |X(t) - X(s)| &= \sup_{\substack{\rho(t, s) \leq \varepsilon \\ t, s \in V_k}} |X(t) - X(s)| \leq \\
 \leq \max_{\substack{u, v \in V_{\varepsilon_k} \\ \|X(u) - X(v)\| \leq \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p}}} |X(u) - X(v)| &+ 2 \sum_{l=k}^{\infty} \max_{u \in V_{\varepsilon_{l+1}}} |X(u) - X(\alpha_l(u))| \leq N^2(\varepsilon_k). \quad (8)
 \end{aligned}$$

Тоді з (8) та означення $\kappa(n)$ отримаємо нерівність

$$\begin{aligned}
 \left\| \sup_{\rho(t, s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \right\|_{\psi} &\leq \left\| \max_{\substack{u, v \in V_{\varepsilon_k} \\ \|X(u) - X(v)\| \leq \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p}}} |X(u) - X(v)| \right\|_{\psi} + \\
 + 2 \sum_{l=k}^{\infty} \left\| \max_{u \in V_{\varepsilon_{l+1}}} |X(u) - X(\alpha_l(u))| \right\|_{\psi} &\leq \kappa(D_k(\varepsilon, p)) \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p} + 2 \sum_{l=k}^{\infty} \kappa(N(\varepsilon_{l+1})) \sigma(\varepsilon_l).
 \end{aligned}$$

Розглянемо другий доданок в правій частині останньої нерівності

$$\sum_{l=k}^{\infty} \kappa(N(\varepsilon_{l+1})) \sigma(\varepsilon_l) = \sum_{l=k}^{\infty} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^{l+1}))) bp^l,$$

то

$$\begin{aligned}
 \int_{bp^{l+2}}^{bp^{l+1}} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du &\geq \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^{l+1}))) (bp^{l+1} - bp^{l+2}), \\
 bp^l \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^{l+1}))) &< \frac{1}{p(1-p)} \int_{bp^{l+2}}^{bp^{l+1}} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du.
 \end{aligned}$$

Тоді

$$\begin{aligned} \sum_{l=k}^{\infty} \kappa(N(\varepsilon_{l+1})) \sigma(\varepsilon_l) &\leq \frac{1}{p(1-p)} \int_0^{bp^{k+1}} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du \leq \\ &\leq \frac{1}{p(1-p)} \int_0^{p\sigma(\varepsilon)} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du. \end{aligned}$$

Теорему доведено.

Зауваження 1. Всі результати, які мають місце для метричного простору справедливі і в псевдометричному просторі.

Наслідок 1. Нехай виконуються умови теореми 3 і крім того справедлива умова $\sigma(\varepsilon)\kappa(D_k(\varepsilon, p)) \rightarrow 0$ при $\varepsilon \rightarrow 0$. Тоді

$$\left\| \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \right\|_{\psi} \rightarrow 0 \quad (9)$$

при $\varepsilon \rightarrow 0$. Крім того, випадковий процес $X(t)$ рівномірно неперервний на (T, ρ) з ймовірністю одиниця.

Доведення. Оскільки за умов наслідку при $\varepsilon \rightarrow 0$ $S_k(\varepsilon, p) \rightarrow 0$, то твердження (9) очевидне. З нерівності (4) випливає, що для будь-якого $u > 1$ справедливо

$$P \left\{ \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| > \delta \right\} \leq \frac{(S_k(\varepsilon, p))^u (\psi(u))^u}{\delta^u},$$

то при $\varepsilon \rightarrow 0$ $\sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \rightarrow 0$. Отже існує послідовність $\check{\varepsilon}_n$, така що $\check{\varepsilon}_{n+1} < \check{\varepsilon}_n$, $\check{\varepsilon}_n \rightarrow 0$ при $n \rightarrow \infty$, що $\sup_{\rho(t,s) \leq \check{\varepsilon}_n} |X(t) - X(s)| \rightarrow 0$ при $n \rightarrow \infty$ з ймовірністю одиниця. Оскільки $\sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)|$ монотонно спадає по ε , то і $\sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \rightarrow 0$ при $\varepsilon \rightarrow 0$ з ймовірністю одиниця.

Теорема 4. Нехай $X(t)$ – сепарабельний випадковий процес на (T, ρ) з простору $F_{\psi}(\Omega)$, де $\psi(u)$ – така вагова функція, що для мажоруючої характеристики простору $F_{\psi}(\Omega)$ виконується умова

$$\kappa(n^2) \leq C\kappa(n), \quad (10)$$

де $C > 0$ – деяка константа.

Якщо виконується умова (3), тоді має місце нерівність

$$\left\| \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \right\|_{\psi} \leq A(C) \int_0^{\sigma(\varepsilon)} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du = \check{S}_k(\varepsilon), \quad (11)$$

$$\text{де } A(C) = \frac{4(3C^2 - 12C + 4)}{3C + 2} \cdot \left(\frac{C+2}{C-2}\right)^2.$$

І при будь-якому $\delta > 0$ справджується нерівність

$$P \left\{ \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| > \delta \right\} \leq \inf_{u \geq 1} \frac{(\check{S}_k(\varepsilon))^u (\psi(u))^u}{\delta^u}. \quad (12)$$

Доведення. Теорема 4 випливає з теореми 3. Дійсно, $D_k(\varepsilon, p) \leq (N(\varepsilon_k))^2 \leq (N(\sigma^{(-1)}(bp^k)))^2$, тому

$$\sigma(\varepsilon) \kappa(D_k(\varepsilon, p)) \leq \kappa(N^2(\sigma^{(-1)}(bp^k))) \sigma(\varepsilon).$$

Оскільки виконується нерівність (10) то

$$\kappa(N^2(\sigma^{(-1)}(bp^k))) \sigma(\varepsilon) \leq C \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^k))) \sigma(\varepsilon). \quad (13)$$

Легко бачити, що

$$\int_{bp^{k+1}}^{bp^k} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du \geq \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^k))) bp^k(1-p),$$

тому

$$\begin{aligned} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^k))) &\leq \frac{1}{bp^{k-1}p(1-p)} \int_{bp^{k+1}}^{bp^k} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du \leq \\ &\leq \frac{1}{\sigma(\varepsilon)p(1-p)} \int_0^{\sigma(\varepsilon)} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du. \end{aligned}$$

Отже, з (13) випливає

$$\begin{aligned} \kappa(D_k(\varepsilon, p)) \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p} + \frac{2}{p(1-p)} \int_0^{\sigma(\varepsilon)p} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du &\leq \\ \leq \kappa(N^2(\sigma^{(-1)}(bp^k))) \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p} + \frac{2}{p(1-p)} \int_0^{\sigma(\varepsilon)} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du &\leq \\ \leq C \kappa(N(\sigma^{(-1)}(bp^k))) \sigma(\varepsilon) \frac{3-p}{1-p} + \frac{2}{p(1-p)} \int_0^{\sigma(\varepsilon)} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du &\leq \\ \leq \frac{1}{p(1-p)} \left(C \cdot \frac{3-p}{1-p} + 2 \right) \int_0^{\sigma(\varepsilon)} \kappa(N(\sigma^{(-1)}(u))) du. \end{aligned}$$

Мінімум виразу $\frac{1}{p(1-p)} \left(C \cdot \frac{3-p}{1-p} + 2 \right)$ набувається в точці $p = \frac{3C+2}{2C+4}$. Підставляючи це значення в останню нерівність, отримаємо потрібне.

Теорему доведено.

Зауваження 2. Умови теореми виконуються для функцій $\psi(u) = u^\alpha$, $\psi(u) = (\ln(u+1))^\lambda$. Якщо $\psi(u) = u^\alpha$, то $\kappa(n^2) = 2^\alpha \kappa(n)$ тобто $C = 2^\alpha$, а коли $\psi(u) = (\ln(u+1))^\lambda$, то $\kappa(n^2) = \left(\frac{\ln(2(\ln n+1))}{\ln 2}\right)^\lambda e \leq 2^\lambda \kappa(n)$ тобто $C = 2^\lambda$.

Зауваження 3. Нехай $W(h)$, $h > 0$ неперервна монотонно спадна функція, що $N(h) \leq W(h)$. Тоді умова (3) виконується коли

$$\int_0^z \kappa(W(\sigma^{(-1)}(u))) du < \infty \quad (14)$$

Наслідок 2. Нехай в теоремі 4

$$\sigma(h) = \frac{R}{(\kappa(W(h)))^{1/\gamma}},$$

де γ – деяке число, таке що $0 < \gamma < 1$. Тоді

$$\left\| \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| \right\|_\psi \leq A(C) \frac{R}{1-\gamma} (\kappa(W(\varepsilon)))^{\frac{\gamma-1}{\gamma}} = Q(\varepsilon, \gamma)$$

та для будь-якого $\delta > 0$ має місце нерівність

$$P \left\{ \sup_{\rho(t,s) \leq \varepsilon} |X(t) - X(s)| > \delta \right\} \leq \inf_{u \geq 1} \frac{(Q(\varepsilon, \gamma))^u (\psi(u))^u}{\delta^u}. \quad (15)$$

Доведення. Дійсно, в цьому випадку $\sigma^{(-1)}(u) = W^{(-1)}(\kappa^{(-1)}(\frac{R^\gamma}{u^\gamma}))$. Тоді

$$\int_0^{\sigma(\varepsilon)} \kappa(W(\sigma^{(-1)}(u))) du = \int_0^{\sigma(\varepsilon)} \frac{R^\gamma}{u^\gamma} du = \frac{R^\gamma}{1-\gamma} \sigma(\varepsilon)^{1-\gamma} < \infty. \quad (16)$$

Приклад 5. Якщо вагова функція $\psi(u) = u^\alpha$, де $\alpha > 0$, то

$$P \{ |\xi| > \delta \} \leq \exp \left\{ -\frac{\alpha}{e} \left(\frac{\delta}{Q(\varepsilon, \gamma)} \right)^{1/\alpha} \right\}$$

і використовуючи значення мажоруючої характеристики з прикладу 1 отримаємо

$$\sigma(h) = R \left(\frac{e}{\alpha} \ln W(h) \right)^{-\alpha/\gamma}, \quad 0 < \gamma < 1.$$

Приклад 6. Якщо $\psi(u) = e^{au}$, де $a \neq 0$, то при $\delta > Q(\varepsilon, \gamma)$

$$P \{ |\xi| > \delta \} \leq \exp \left\{ -\frac{\left(\ln \frac{\delta}{Q(\varepsilon, \gamma)} \right)^2}{2a} \right\}$$

і використовуючи значення мажоруючої характеристики з прикладу 2 отримаємо

$$\sigma(h) = R \cdot \exp \left\{ -\frac{2}{\gamma} \sqrt{a \ln W(h)} + \frac{a}{\gamma} \right\}, \quad 0 < \gamma < 1.$$

Приклад 7. Якщо $\psi(u) = e^{u^2}$, то при $\delta > Q(\varepsilon, \gamma)$

$$P\{|\xi| > \delta\} \leq \exp \left\{ -\frac{2 \left(\ln \frac{\delta}{Q(\varepsilon, \gamma)} \right)^{3/2}}{3^{3/2}} \right\}$$

і використовуючи значення мажоруючої характеристики з прикладу 3 отримаємо

$$\sigma(h) = R \cdot \exp \left\{ -\frac{1}{\gamma} \left(\frac{3}{2^{2/3}} (\ln W(h))^{2/3} - 1 \right) \right\}, \quad 0 < \gamma < 1.$$

Приклад 8. Якщо $\psi(u) = (\ln(u+1))^\lambda$, де $\lambda > 0$, то

$$P\{|\xi| > \delta\} \leq z^\lambda \exp \left\{ -\lambda (\ln z) \exp \left\{ \left(\frac{\delta}{Q(\varepsilon, \gamma)} \right)^{1/\lambda} \frac{1}{z} \right\} \right\}$$

і використовуючи значення мажоруючої характеристики з прикладу 4 отримаємо

$$\sigma(h) = R e^{-1/\gamma} \left(\frac{\ln 2}{\ln(\ln W(h) + 2)} \right)^{\lambda/\gamma}, \quad 0 < \gamma < 1.$$

3. Випадкові процеси визначені на $[0, T]$.

Теорема 5. Нехай $X = \{X(t), t \in [0, T]\}$, де $T > 0$ – сепарабельний процес з простору $\mathbb{F}_\psi(\Omega)$. Нехай виконується умова

$$\sup_{|t-s| \leq h} \|X(t) - X(s)\|_\psi \leq \sigma(h),$$

де $\sigma = \{\sigma(h), h > 0\}$ – неперервна монотонно зростаюча функція, така що $\sigma(0) = 0$. Для будь-якого $\alpha > 0$ виконується умова

$$\int_0^z \kappa \left(\frac{T}{2\sigma^{(-1)}(u)} + 1 \right) du < \infty,$$

тоді справджується нерівність

$$\left\| \sup_{t \in [0, T]} |X(t) - X(s)| \right\|_\psi \leq A(C) \frac{R}{1-\gamma} \left(\kappa \left(\frac{T}{2\varepsilon} + 1 \right) \right)^{\frac{\gamma-1}{\gamma}} = \tilde{Q}(\varepsilon, \gamma).$$

Крім того? для будь-якого $\delta > 0$ має місце нерівність

$$P \left\{ \sup_{t \in [0, T]} |X(t) - X(s)| > \delta \right\} \leq \inf_{u \geq 1} \frac{(\tilde{Q}(\varepsilon, \gamma))^u (\psi(u))^u}{\delta^u}. \quad (17)$$

Доведення. Теорема 5 випливає з наслідку 2, оскільки метрична масивність інтервалу $[0, T]$ оцінюється так

$$N(u) \leq \frac{T}{2u} + 1 = W(u).$$

Приклад 9. Якщо функція $\psi(u) = u^\alpha$, де $\alpha > 0$, то

$$P\{|\xi| > \delta\} \leq \exp \left\{ -\frac{\alpha}{e} \left(\frac{\delta}{A(C) \frac{R}{1-\gamma} \left(\frac{e}{\alpha} \ln \left(\frac{T}{2\varepsilon} + 1 \right) \right)^{\frac{\alpha(\gamma-1)}{\gamma}}} \right)^{1/\alpha} \right\}$$

Аналогічно можна розглянути всі інші приклади, які були наведені.

В багатьох випадках легко отримати таку оцінку

$$\|X(t) - X(s)\|_\psi \leq g \cdot |t - s|^\tau, \quad (18)$$

де $0 < \tau \leq 1$. Покажемо, як з такої оцінки можна отримати оцінку вигляду

$$\sup_{|t-s| \leq h} \|X(t) - X(s)\|_\psi \leq R \left(\frac{e}{\alpha} \ln \left(\frac{T}{2h} + 1 \right) \right)^{-\alpha/\gamma} \quad (19)$$

Нехай $0 < j < 1$ і $u > 0$, то $j \ln \left(1 + \frac{1}{u} \right) \leq \ln \left(1 + \frac{1}{u^j} \right) \leq \frac{1}{u^j}$, тобто $u^j \leq \frac{1}{j \ln \left(1 + \frac{1}{u} \right)}$. Тепер, якщо будь-яке $r > 0$, то $u^{rj} \leq \frac{1}{j^r \left(\ln \left(1 + \frac{1}{u} \right) \right)^r}$. І якщо взяти r , таке що $rj = \tau$, то маємо $u^\tau \leq \frac{1}{\left(\frac{\tau}{r} \right)^r \left(\ln \left(1 + \frac{1}{u} \right) \right)^r}$. Перенішемо нерівність (18) так

$$\|X(t) - X(s)\|_\psi \leq g \left| \frac{2h}{T} \right|^\tau \cdot \frac{T^\tau}{2^\tau} \leq g \frac{T^\tau}{2^\tau} \frac{1}{\left(\frac{\tau}{r} \right)^r \left(\ln \left(1 + \frac{T}{2h} \right) \right)^r}. \quad (20)$$

Якщо в останній нерівності покладемо, що $r = -\frac{\alpha}{\gamma}$, то має місце нерівність (19),

де $R = g \frac{T^\tau}{2^\tau} \left(\frac{e}{r\gamma} \right)^{\alpha/\gamma}$.

Мінімум у правій частині нерівності (20) набувається в точці

$$r = \tau \ln \left(1 + \frac{T}{2h} \right) e^{-\tau \ln \left(1 + \frac{T}{2h} \right)},$$

тоді отримаємо

$$\|X(t) - X(s)\|_\psi \leq g \frac{T^\tau}{2^\tau} \exp \left\{ -\tau^2 \ln^2 \left(1 + \frac{T}{2h} \right) e^{-\tau \ln \left(1 + \frac{T}{2h} \right)} \right\}$$

Висновки. В роботі знайдено оцінки розподілів супремумів приростів випадкових процесів з просторів $F_\psi(\Omega)$ та умови їх вибіркової неперервності з ймовірністю одиниця. Ці оцінки, зокрема, можуть застосовуватись до точності апроксимації цих процесів різними класами функцій.

1. Ермаков С. В., Островский Е. И. Условия непрерывности, экспоненциальные оценки и центральная предельная теорема для случайных полей // Деп. в ВИНТИ. – 1986. – 42, №3752-В.86.0.
2. О. І. Василь, Ю. В. Козаченко, Р. Є. Ямленко φ -Субгауссові випадкові процеси: монографія, – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2008. – 231 с.
3. Козаченко Ю. В., Млавець Ю. Ю. Простори Банаха випадкових величин $F_\psi(\Omega)$ // Теорія ймовір. та матем. статист. – 2012. – 86.

Одержано 12.04.2012